

Επικριτές της δημοκρατίας

► Από τον **ΘΑΝΑΣΗ ΓΙΑΛΚΕΤΣΗ**

Η Ιταλίδα Νάντια Ουρμπινάτι είναι καθηγήτρια Πολιτικής Επιστήμης στο Πανεπιστήμιο Κολούμπια της Νέας Υόρκης. Η ακόλουθη συνέντευξή της δημοσιεύτηκε στο περιοδικό Una Città.

• **Εσείς προειδοποιείτε για τους κινδύνους που συνεπάγεται η διάδοση μιας ελιτίστικης αντίληψης της δημοκρατίας. Μπορείτε να μας το εξηγήσετε;**

Η δημοκρατία, όπως γνωρίζουμε, είναι τόσο ένα σύστημα κανόνων, διαδικασιών και θεσμών όσο και ένας τρόπος να κάνουμε πολιτική, να δρούμε στη δημόσια σφαίρα μέσω γνώμων, κινήματων, προτάσεων, κριτικών κ.λπ. Είναι δύο διαφορετικές μορφές δράσης που αποβλέπουν σε έναν σκοπό: να παίρνουμε αποφάσεις (να νομοθετούμε) με την υποστήριξη της αριθμητικής πλειοψηφίας, στο πλαίσιο όμως μιας πολιτικής διαδικασίας στην οποία συμμετέχουν όλοι. Ωστόσο σήμερα, ενώ από τη μια μεριά η κανονιστική και διαδικαστική πλευρά της δημοκρατίας γίνεται όλο και περισσότερο αντικείμενο κριτικής και σκεπτικισμού (ας σκεφτούμε την κριτική στα κοινοβούλια και στην αντιπροσωπεία) εξαιτίας της στρεβλής χρήσης που τους έγινε από μέρους εκείνων που παίζουν πολιτικούς ρόλους, από την άλλη μεριά η δημοκρατία γίνεται αντικείμενο σύγκρουσης και αντιπαράθεσης σαν να ήταν μια ιδεολογία και επομένως να μπορούσε να υποβληθεί σε κριτική από άλλες ιδεολογίες και να μπορούσε να μετασχηματιστεί σε κάτι άλλο. Αν η δημοκρατία γίνεται ιδεολογία, τότε είναι αναμενόμενο να έχει ένα ιδεολογικό alter ego που λειτουργεί ως αντίστιξη κι αυτό το alter ego της δημοκρατίας είναι ανέκαθεν μια πολιτική που ασκείται από τους λίγους και όχι από τους πολλούς. Αυτή η αντιδημοκρατική ιδεολογία μπορεί να πάρει ριζοσπαστικές και βίαιες μορφές (όπως ένα στρατιωτικό πραξικόπημα, για παράδειγμα στη Χιλή το 1973) ή αντίθετα μορφές πιο ήπιες, ακόμη και πιο φιλικές. Οι λίγιοι, λένε σε αυτή την περίπτωση, ενεργούν για το καλό των πολλών, επειδή θέτουν τις ειδικές γνώσεις τους ή τις περιουσίες τους στην υπηρεσία της διακυβέρνησης της κοινωνίας. Αυτό αποκαλείται πατερναλισμός της ελίτ, μια κυβέρνηση λίγων για τον λαό (αλλά όχι με τον λαό). Η κριτική μπορεί να είναι ριζική: η δημοκρατία κρίνεται αναξίοπιστα όχι μόνον επειδή παράγει διαφθορά, αλλά και επειδή είναι αναποτελεσματική και ανίκανη να επιλύει

προβλήματα που είναι όλο και περισσότερο τεχνικά, εξειδικευμένα, πολύπλοκα και απαιτούν ταχύτητα παρέμβασης, ειδικές τεχνικές γνώσεις, που δεν μπορούν να επιλεγούν με την ψήφο ή με ιδεολογική επιλογή.

• **Εσείς έχετε αναφερθεί σε μια πολύ παλιά παράδοση κριτικής στη δημοκρατία...**

Στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ού αιώνα ασκήθηκε μια σημαντική κριτική στην αντιπροσωπευτική κυβέρνηση και στη δημοκρατία, ιδιαίτερα από μέρους των Μόσκα, Μίχελς και Παρέτο. Η κριτική αυτή βασιζόταν στον συλλογισμό ότι η ιδέα πως με την ψήφο δημιουργείται μια κυβέρνηση του λαού, για τον λαό και με τον λαό (το περίφημο σύνθημα του Αβραάμ Λίνκολν) προσκρούει στο γεγονός ότι κάθε οργανωμένη μορφή συλλογικής δράσης δημιουργεί και προϋποθέτει μια απόσταση των πάντων από τους κάτω. Ακόμη και αν ξεκινάμε όλοι ίσοι, όταν πρέπει να φτάσουμε σε μια απόφαση, υποτίθεται ότι οι πολλοί «λιγοστεύουν» και ότι μέσα από τη χούφτα της απόφασης περνάει μόνον η θέληση του ενός ή των λίγων. Γιατί οι πολλοί έχουν και άλλα πράγματα να σκεφτούν και να κάνουν και δεν μπορούν να είναι συνεχώς πολιτικά ενεργοί. Επομένως, είναι ο ίδιος ο καταμερισμός της εργασίας που από τον οικονομικό κόσμο μεταφέρεται στον πολιτικό κόσμο και που μας επιβάλλει να αποδεχτούμε την ιδέα ότι η δημοκρατία είναι καθαρή ιδεολογία. Είναι μια ιδεολογία με την οποία οι λίγοι γίνονται ικανοί να πείσουν τους πολλούς ότι είναι οι αληθινοί κυρίαρχοι, έλεγε ο Παρέτο, πετυχαίνοντας έτσι επιπλέον το αποτέλεσμα να τους κάνουν να υπακούουν με ευχαρίστηση και ικανοποίηση, στον βαθμό που εκείνοι στους οποίους υπακούουν επελέγησαν από τους ίδιους. Η ιδέα ότι η δημοκρατία γεννάει ελίτ και προκαλεί έπειτα και την κυκλοφορία τους, η ιδέα δηλαδή μιας δημοκρατίας που είναι ο απόλυτος κυρίαρχος του παιχνιδιού, θα ήταν μια καθαρή αυταπάτη. Το αντίθετο είναι αληθινό: οι ελίτ είναι εκείνες που δημιουργούν τη μάζα των συμμετεχόντων και που οδηγούν στην ψήφο ή τη σιωπή. Στην πραγματικότητα, μας λένε ο Μόσκα, ο Μίχελς και κυρίως ο

Παρέτο, που είναι ο πιο αντιδημοκράτης από όλους, η δημοκρατία είναι μια ιδεολογία λειτουργική, επειδή καθιστά την κοινωνία απαθή, υποταγμένη και ήρεμη, καθώς οι πολίτες πείθονται ότι υπακούουν στους εαυτούς τους, ενώ στην πραγματικότητα υπακούουν σε νέα αφεντικά. Τελικά, από τον καιρό των ολιγαρχικών της αρχαίας Αθήνας ως τον Μίχελς και ως τις μέρες μας λένε το ίδιο πράγμα, δηλαδή ότι η δημοκρατία είναι μόνο μια ιδεολογία για να κρατάει ήμερο και πειθαρχημένο τον λαό και ότι δεν υπάρχει πολιτική που να βασίζεται στην ισότητα εξουσίας, επειδή η πολιτική ζει από τη διακρίση, θέλει να διακρίνει μεταξύ εκείνου που είναι ικανός και εκείνου που δεν είναι, μεταξύ εκείνου

που μπορεί να γίνει υπουργός και εκείνου που δεν μπορεί, και αυτές είναι διακρίσεις ιεραρχικού τύπου επειδή βασίζονται σε ιδιότητες και γνώσεις που δεν τις κατέχουν όλοι. Επομένως, όπως λέει ο Σαρτόρι, εκλέγοντας κάποιον, εμείς αναγνωρίζουμε δημόσια ότι δεν είμαστε ικανοί να αποφασίζουμε. Σύμφωνα με αυτή τη θεώρηση, η ελίτ είναι το σταθερό φαινόμενο, ενώ η δημοκρατία δεν είναι τίποτε άλλο από ένα ιδεολογικό σύστημα για να διατηρείται η ελίτ στην κυβέρνηση. Ο Γκράμσι αποκαλούσε αυτό το σύστημα «ηγεμονία». Δεν θεωρούσε όμως ότι όλες οι ηγεμονίες είναι ίδιες, ούτε και ότι οι λίγοι μπορούσαν να οργανώσουν μια δημοκρατία, ακόμα και αν χρησιμοποιούσαν δημοκρατικούς θεσμούς.

• **Πώς απαντάμε όμως σε αυτή την κριτική;**

Όλοι αυτοί οι στοχαστές εκκινούν από μια ιδέα «ιδεώδους» δημοκρατίας, όπως λένε, και επομένως, κατά τη γνώμη τους, «ιδεολογικής», για να την καταρρίψουν έπειτα καταδεικνύοντας ότι μπάζει νερά από όλες τις μεριές. Στην πραγματικότητα, κάνοντας αυτό γίνονται οι ίδιοι κατεξοχόν εκπρόσωποι της ιδεολογίας, επειδή για να θεμελιώσουν την ιδέα τους αναφέρονται σε μια αντίληψη της δημοκρατίας ως απόλυτης

ισότητας, άμεσης παρουσίας του ενιαίου λαού στο σύστημα απόφασης, πράγμα που όχι μόνον δεν έχει γίνει ποτέ, αλλά και δεν είναι αυτό που επαγγέλλεται η δημοκρατία. Και παίρνουν ως εμβληματικό συγγραφέα αυτής της αντίληψης καθαρής και τέλει δημοκρατίας τον Ρουσό, που γνωρίζουμε ότι μας έδωσε μια σημαντική θεωρία της νομιμότητας της κυβέρνησης, αλλά όχι μια δημοκρατική θεωρία. [...]

• **Το να βλέπουμε επομένως τη δημοκρατία ως κάτι καθαρό είναι εσφαλμένο, ίσως και επικίνδυνο...**

Η δημοκρατία είναι, θα λέγαμε, μετριόφρων. Η δημοκρατία έχει ένα όραμα και μια πρακτική της ισότητας που δεν σημαίνει να κατεβάσουμε το επίπεδο όλων, αλλά να επιτρέψουμε στα άτομα να εκφράζονται καλύτερα και επομένως να εξυψώσουμε όλους στο μέγιστο των δυνατοτήτων τους. Αυτή είναι η μεγάλη ιδέα που μας έρχεται τόσο από το αρχαίο παρελθόν όσο και από τις Ηνωμένες Πολιτείες, όπου αναπτύχθηκε για πρώτη φορά η δημοκρατία των νεότερων που εντυπωσίασε τον Τοκβίλ, ο οποίος έβλεπε να συνδυάζονται δύο πράγματα που οι Ευρωπαίοι θεωρούσαν ασυμφιλίωτα: ισότητα και άτομο, ισότητα και ελευθερία. [...]